

Javna vjera i karakter notarskih isprava - tradicija i suvremeni notarijat u Bosni i Hercegovini

Bartulović, Željko; Šego Marić, Ivona; Marušić, Ivana

Source / Izvornik: Zbornik radova „Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse“, 2023, 182 - 194

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.47960/2744-2918.20.23.182>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:118:051812>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-09**

PRAVNI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Prof. dr. sc. Željko BARTULOVIĆ,
Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet,
zeljko@pravri.hr

UDK 347.961(497.5+497.6)(091)
izvorni znanstveni rad
Rad stigao: 24. travnja 2023.
Rad prihvaćen: 6. svibnja 2023.

Izv. prof. dr. sc. Ivona ŠEGO – MARIĆ,
Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru,
ivona.sego-maric@pf.sum.ba

Ivana MARUŠIĆ, mag. iur., asistentica,
Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru,
student Poslijediplomskog doktorskog studija
pravnih znanosti,
ivana.marusic@pf.sum.ba

JAVNA VJERA I KARAKTER NOTARSKIH ISPRAVA – TRADICIJA I SUVREMENI NOTARIJAT U BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak: U radu autori istražuju i analiziraju ulogu tabeliona u rimskom dobu i kasnija bizantska rješenja, pojavu bilježnika (tabularija) u langobardskom i franačkom pravnom sustavu i notarijat u hrvatskim srednjovjekovnim statutima i praksi, a osobito pitanje treba li notare smatrati javnim službenicima, osobama čiji su akti uživali javnu vjeru (*fides publica*) ili su sastavljali isprave koje su javnu vjeru dobivale protjerom od strane egzaminatora i vicedomina. Razmatra se i uloga srednjovjekovnih crkvenih kaptola kao mjesta čije su isprave uživale javnu vjeru, dokazna snaga isprava i uloga pristava – privatne osobe koju za svjedoka pravnog posla imenuje javna vlast. Zaključuje se kako notarske isprave na hrvatskim prostorima javnu vjeru dobivaju tek ovjerom egzaminatora ili vicedomina. To ukazuje na utjecaj rimsko-bizantske tradicije i hrvatskog, tj. slavenskog prava putem ustanove pristava.

U Bosni i Hercegovini tradicija latinskog notarijata uvedena je u pravni sustav Zakonom o notarima Federacije Bosne i Hercegovine 2002. Notarijat je jedan od najznačajnijih instituta suvremenog prava koji u Bosni i Hercegovini nema dugu tradiciju ali donošenjem entitetskih zakona i zakona Distrikta Brčko o notarima u Bosni i Hercegovini implementira se tradicija latinskog notarijata čime javna vjera i karakter notarskih isprava u Bosni i Hercegovini postaje važno sredstvo u tranzicijskom približavanju europskim standardima pružanja pravnih usluga.

Ključne riječi: tabelioni, notarijat, pristav, javna vjera, Bosna i Hercegovina,

1. Uvod

Javna vjera (*fides publica*) posebna je, puna, dokazna snaga koju imaju postupci predstavnika javne vlasti ili osobe s javnim ovlastima i isprave koje su one sastavile, a koja se ne može ili ograničeno može pobijati drugim dokazima.¹ Temeljna je karakteristika službe notara (javnog bilježnika) element javne vjere.

Prije nego što pristupimo razradi ove teme potrebno je napraviti jezičnu distinkciju riječi javni bilježnik i notar na hrvatskim prostorima i prostoru Bosne i Hercegovine. Pojam notarijat je latinskog podrijetla, više se koristio na mediteranskom prostoru Hr-

¹ Vidi: Javna vjera na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=28834> (20.3.2023.); Bilježnik javni u RJEČNIK historije države i prava, (ur.) HORVAT, M., BASTAIĆ, K i SIROTKOVIĆ, H., Informator, Zagreb 1968., str. 101.

vatske, a danas se službeno ne koristi na području Republike Hrvatske.² Na hrvatskim prostorima naziv javno bilježništvo više se koristio u kontinentalnom dijelu Hrvatske, a službeni je naziv ove službe usvojen u Republici Hrvatskoj Zakonom o javnom bilježništvu iz 1993.³ Drugi nazivi su: *notarius*, *diaconus*, *djak*, *pisac*, a *kancelar* može imati i drugo značenje.⁴ Vladimir Mažuranić notara definira kao javnog bilježnika *koji u izpravah svojih uživaju punu vjeru ili - kako se negda govorilo - na koje „istina pristoji“... u hrvatskih zemljah vrlo star, a razvio je se po primjeru zapadnom, o čemu više infra.*⁵

Jedan od ciljeva pravne države je stabilnost pravnog poretka i pravne sigurnosti državljana, a institut notarijata služi njihovom očuvanju i dolazi do izražaja u regulaciji robonovčanih odnosa. Njihovi akti, ako su imali *fides publicu*, imali su veću dokaznu snagu od privatnih isprava koje sastavljaju ugovorne stranke. S obzirom na potrebu za većim stupnjem pravne sigurnosti u tim odnosima potrebne su isprave koje uživaju povjerenje države, a sastavljaju ih pravni stručnjaci. Na taj način su izbjegavani sporovi i postizala se manja angažiranost države u njihovom rješavanju. U suvremenom pravnom poretku teži se rasterećenju pravosudnog sustava, a notarijat kao služba tome uvelikome doprinosi.

Začetak notarijata u Bosni i Hercegovini povezuje se s austrougarskom upravom, a razvoj slijedi za Kraljevine Jugoslavije do 1941. kada je ukinut, da bi ponovo bio etabliran pravnim reformama suvremene Bosne i Hercegovine. U bosanskohercegovačkoj pravnoj povijesti sačuvane su neke srednjovjekovne isprave, kao i u osmanskom razdoblju (*sidžil*) koje uvjetno možemo usporediti s notarijatom. Potreba za ovim institutom vidljiva je u europsko-kontinentalnom pravnom sustavu i u anglosaksonskom pravnom sustavu,⁶ jer zaštita javnih i građanskih interesa i prava, rasterećenje pravosudnog sustava, doprinosi većoj efikasnosti i boljem funkcioniranju pravnog sustava općenito.

2. Javna vjera i rimski *tabellioni*

Početke notarijata možemo naći u starom vijeku, iako se prema Milotiću, privatna isprava kao pravni čin javlja u ranom srednjem vijeku, a snagu javne vjere dobiva u razvijenom srednjem vijeku.⁷ U egipatskom papirusu *otac savjetuje sina da izabere zvanje*

² BOTICA, I., GALOVIĆ, T., Egdotika glagoljskih notarskih isprava, *Croatica et Slavica Iadretina*, vol. 16., no.1, 2020., str. 2.

³ *Zakon o javnom bilježništvu Republike Hrvatske*, Narodne novine 78/93.

⁴ Više o tome: MAŽURANIĆ, V., Notar u Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik, prvi dio, JAZU, Zagreb 1908.-1922., pretpisak Informator, Zagreb 1975., str. 755.-756.

⁵ *Loc.cit.*

⁶ *A public officer whose function it is to administer oaths; to attest and certify, by his hand and official seal, certain classes of documents, in order to give them credit and authenticity in foreign jurisdictions; to take acknowledgments of deeds and other conveyances... and to perform certain official acts chiefly in commercial matters, such as the protesting of notes and bills, the noting of foreign drafts, and marine protest sin cases of loss or damage. One who is authorized by the state or federal government to administer oaths, and to attest to the authenticity of signatures.* „Notary public“ u BLACK’S LAW DICTIONARY, 6. izdanje, West Publishing Co., St. Paul, Minnesota 1991., str. 732.

⁷ MILOTIĆ, I., Pravno uređenje položaja sastavljača isprava, te povjerenja u privatne isprave u rimskom pravu, *Liber amicorum Mihajilo Dika*, Zbornik radova u čast 70. rođendana prof. dr. sc. Mihajla Dike, (ur. UZELAC, A.; GARASIĆ, J.; MAGANIĆ, A.), Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2013., str., 693.-724.

pisara, jer su ostale profesije mučne i nesigurne, dok za pisara uvijek ima plaće. U Mezopotamiji oko 30.000 isprava pisanih klinastim pismom na glinenim pločicama potvrđuju postojanje pismenih sastavljača upoznatih s pravom, ali ne znamo kakva su ovlaštenja dobivali od vlasti.⁸

Razvoj gospodarstva, robnonovčanih odnosa i trgovine u Rimskom Carstvu nametnuli su veću potrebu za službenicima koji sastavljaju dokumente za stranke, regulaciju njihovog poslovanja i privatnopravnih odnosa.⁹ Ovisno o vremenu i dužnostima nazivani su *scriba, cursor, tabularius, tabellio, exceptor, actuarius, notarius*. Neki njihovi akti imali su takav stupanj autentičnosti da su označeni kao javni instrumenti te su se pohranjivali u javni arhiv.¹⁰

Razvoj latinskog notarijata¹¹ može se pratiti od *tabelliona* Rimskog Carstva, koji su kao privatne osobe uz odobrenje države, uz naplatu, sastavljali isprave o pravnim poslovima.¹² Riječ *tabellio* prvi puta susrećemo početkom III. stoljeća u Ulpijanovom tekstu, preuzetom iz X. knjige rasprave *De officio proconsulis* (L.9 § 4 D. *De poenis*, XLVIII, 19), ali taj izraz: *Solet aute mita... interdici... tabellionibus* aludira da ona egzistira već duže vrijeme.¹³

Tabellioni su u okviru privatne profesije sastavljali isprave za fizičke osobe, pomagali u pisanju pravnih dokumenata (oporuke, transakcije) i zahtjeva caru te drugim dužnosnicima.¹⁴ Iako su bili privatne osobe, država je njihov rad pomno propisivala i nadzi-

⁸ BARTULOVIĆ, Ž., Povijest prava i države (I. dio – Opća povijest prava i države), Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2014., str., 20., 25.-29.; BIKIĆ, E., *et.al.*, Notarsko pravo, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ), GmbH TDP, Sarajevo 2013., str. 2.

⁹ Pismenost u to doba nije bilo raširena pa se zato pojavila potreba za osobama od povjerenja koji bi pisali dokumente uz razumnu naknadu. Takav pojedinac dobio bi javno povjerenje i službu. CLOSEN, M., L.; DIXON, GRANT III, G., Notaries Public from the Time of the Roman Empire to the United States Today and Tomorrow, North Dakota Law Review, Vol. 68, No. 4, Article 1. (1992.), str. 875.

¹⁰ MEIER, C.L., Anderson's Manual for Notary Publics, The W.H. Anderson Company, Cincinnati 1940., str. 2.

¹¹ Opširnije o tome: ZIMMERMANN, S., SCHMITZ-VORNMOOR, A., Javnobilježnička služba u Europskoj uniji - Filozofija struke i trendovi razvoja, harmonizacija i ujednačavanje, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 59. br. 6., 2009.

¹² SEGER, C. *Lex est quod notamus*. O uvođenju latinskog notarijata u tranzicijskim zemljama, Nova pravna revija - Časopis za domaće, njemačko i evropsko pravo, broj 1-2/2010., str. 22.

¹³ TARDY, M., *Les Tabellions romains depuis leur origine jusqu'au Xe siècle*, Imprimere L. Coquemard, Bordeaux 1901., str. 3.; *Solet autem ita vel iuris studiosis interdici vel advocatis vel tabellionibus sive pragmaticis. Solet et ita interdici, ne instrumenta omnino forment nive libellos concipiant vel testationes consignent. Solet et sic, ne eo loci sedeant, quo in publico instrumenta deponuntur, archivo forte vel grammatophylacio*. Ulpian, *De officio proconsulis* (2246/48.19.9.1-8) prema REX, B., CREWS, *The Handbooks de officio proconsulis: authorship and audience*, Chapel Hill, 2016, str. 158.

¹⁴ *Tabellioni* su profesiju obavljali na javnim mjestima (forumi, tržnice, uredi) u čemu su im pomagali referenti ili tajnici (*scribae, notarii*). Njihovu djelatnost kontrolirali su predstavnici vlasti koji su ovlašteni izreći kaznu za prijevaru, nemar i suradnju u nezakonitim poslovima. BERGER, A., *Encyclopedic dictionary of Roman Law*, American Philosophical Society, Philadelphia, 1968. str. 727.-728.; ZIMMERMANN, R., *The Law of Obligations Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Juta & Co. Ltd, Capetown, Wetton, Johannesburg, 1992., str. 547.

rala kako bi se poštovala pravila rada.¹⁵ Vremenom se njihova nadležnost proširila na sporazumne akte stranaka ili osobnu volju pojedinaca: donacije, predumjovi, zamjene, prodaje, transakcije, oporuke.¹⁶ Prema Justinijanovom pravu od stranaka se zahtijevalo da pri sastavljanju pravnih akata sudjeluju *tabellioni*. *Tabellioni* bi napravili bilješku o sporazumu koji stranke žele sklopiti (*schedu*), nju su prepisivali u cijelosti (*in mundum*) u dokument (*protocolum*) čime bi akt stekao status sličan javnom dokumentu (*publica monumenta*) koji sastavlja javni službenik.¹⁷ Za obavljanje poslova *tabelliona* tražila se službena potvrda (*auctoritas*) čime je djelatnost bila pod nadzorom državnih organa.¹⁸

Uloga *tabelliona* u rimskom pravu bila je velika, ne samo zato što je sastavljač isprava u interesu pojedinca, već i zato, što se često zapostavlja, bio glavni svjedok posla. *Tabellion* nije imao javnu vlast u okviru svoje djelatnosti, jer nije *persona publica*. On je pisar čije su pero i iskustvo u službi svih i koji je mogao svjedočiti o spisu koji je sastavio.¹⁹ Važnost koja se pridavala poslovima dodijeljenim *tabellionima* zahtijevala je od njih status slobodne osobe, poznavanje prava i prakse,²⁰ a istodobno nisu smjeli obavljati službu dekuriona.

Isprave *tabelliona*, u odnosu na javnu vjeru, pružile bi puni dokaz ako stranke na koje se odnose nisu podigle protest protiv njihove istinitosti, ali kada bi spor došao pred suca on je mogao odlučiti sadrže li greške i neistinite podatke, a sudac bi izrekom odredio u kojoj mjeri treba nastaviti s njenim izvršenjem ili bi je proglasio ništavom.²¹ Suci su osobito poštovali isprave *tabelliona* ukoliko bi oni osobno za njih posvjedočili.²² Istinitost spornog spisa morala se ispitivati od autora: *Quoniam scriptorae veritas, si res poposcerit, per ipsum debet probari auctorem* (L.21 § 2 C. IX, 22; L.1 §1 C.th. IX, 19) što znači da isprave *tabelliona* nisu ipso iure uživale javnu vjeru, te su trebale biti potkrijepljena drugim dokazima.²³

S druge strane, pretjerano je tvrditi kako isprave *tabelliona* nisu imale nikakvu pravnu važnost. One su pridonosile većoj pravnoj sigurnosti jer su ih sastavljale osobe kojima su pravo i praksa bili poznati, a u slučaju spora i svjedočenja *tabelliona* koji ih je sastavio, imale veliku dokaznu snagu. Iako nisu imale javnu vjeru kao današnje notarske isprave, možemo tvrditi da su imale velik moralni autoritet u rimskom pravu, čime su se ipak poštovala znanja, vještine i rad *tabelliona*. Jedina prepreka za status *tabelliona* javnim

¹⁵ Uz odobrenje kojeg su morali dobiti od države za obavljanje poslova, morali su raditi u svojim prostorijama (*statio*) te za vrijeme pripremanja dokumenta nisu smjeli napustiti mjesto u kojem se ured nalazi. (Novelle XLIV / Constitution XLIV).

¹⁶ TARDY, M., *op.cit.*, str. 6.

¹⁷ MALAVET, P., A., Counsel for the Situation: The Latin Notary, a Historical and Comparative Model, 19 Hastings Int'l & Comp., L. Rev. 389 (1996), str. 410.; dostupno na: https://repository.uchastings.edu/hastings_international_comparative_law_review/vol19/iss3/1 (15. 3. 2023.).

¹⁸ ROMAC, A., Rječnik rimskog prava, Dominović, Zagreb 2018., str. 349.

¹⁹ TARDY, M., *op.cit.*, str. 9.

²⁰ To proizlazi iz svrhe njihove djelatnosti, zbog sastavljanja isprava i savjetovanja stranaka u skladu sa zakonima i običajima te informiranju o opsegu obveza, što se vidi iz Ulpijanovog teksta: *Solet aute mita vel juris studiosis interdici vel advocatis vel tabellionibus sive pragmaticis* (L. 9 § XLVIII, 19).

²¹ TRADY, M., *op.cit.*, str. 113.-116.

²² MALAVET, P., A., *op.cit.*, str. 410.

²³ TRADY, M., *op.cit.*, str. 10.

notarima je nepostojanje njihove ovlasti ovjere isprava. Oni su sastavljali *instrumenta publica confecta*, a autentifikaciju i javni status stjecali nakon sudske intervencije, tzv. *insinuatio*.²⁴ Iako rimsko pravo nije poznavalo notarijat u suvremenom smislu, možemo reći da je kasniji razvoj notarijata povezan s pravnom tradicijom Rima jer su isprave *tabelliona* imale dokaznu, iako ne apsolutnu snagu javne isprave što možemo ocijeniti kao začetak suvremenog notarijata.

3. Javna vjera i karakteristike notarijata u hrvatskoj srednjovjekovnoj povijesti

U ranom srednjem vijeku langobardske isprave nisu imale javnu vjeru i tek pod Karolinzima dolazi do jačanja ugleda notarskih isprava. Potom slijedi pad važnosti u IX. i X. st., a od XII. st. isprava ponovno doživljava uspon. Prema Margetiću javna vjera priznata je ispravama u Italiji od 746. po kralju Rathisu, a u XII. i XIII. st. pod utjecajem glosatora dobiva novi poticaj i naziv *instrumentum publicum*. U drugoj polovici IX. st. pojavljuju se notari na osnovu carske potvrde (*notarius sacri palatii*), a pape, kao rivali Carstva imenuju notare svojom potvrdom (*publicus apostolica auctoritate notarius*). Formulari u Franačkoj sabrani su primjeri pravnih poslova za potrebe prakse i notara. Kod isprava razlikovale su se *cartae* i *notitiae*. *Carta* (*epistula*) je izjava o pravnom poslu sastavljena u prvom licu te sadrži imena svjedoka. *Notitia* je bilješka u notarskoj knjizi. Uslijed jačanja gospodarstva od XIII. st. na Apeninskom poluotoku dolazi do rasta broja notara. Oni više nisu dio carske ili papinske hijerarhije već im potvrda predstavlja dozvolu za rad, poput diplome.²⁵

Notarijat i javne isprave u Hrvatskom primorju i Dalmaciji (na što se ograničavamo radi veličine rada) istraživali su brojni pravni i drugi povjesničari. Npr. Šufflay se drži opće teorije o langobardskom i karolinškom zakonodavstvu, a jačanje notara i isprava stavlja u XIII. st. Kostrenčić smatra da notarska isprava od XII. i XIII. uživa javnu vjeru koja se u XV. oduzima notarima i daje komunalnom službeniku – kancelaru. Inchiostri povezuje dalmatinske notare s crkvenim notarijatom i utjecajem Bizanta, a notarska isprava od XIII. st. ima *fides publicu*. Beuc piše da isprava od XIII. st. prelazi u *instrumentum* sa samostalnom dokaznom snagom, ali postoje i svjedoci i egzaminatori koji joj daju tu karakteristiku. Nada Klaić tvrdi da je snaga notarske isprave u XII. i XIII. st. u navedenim svjedocima.²⁶ Prema Margetiću, notar je privatna osoba. Isprava sa svjedocima ima snagu, ali ona jača ako se navodi pristav koji je privatna osoba s javnom vjerom. Pristava određuje sud za konkretan slučaj te svjedoči pravnom poslu poput „živog zapisnika“. Isprava ima karakter *notitiae* koja upućuje na pristava. Nakon njegove smrti isprava zadržava svojstvo dokazne isprave pa će sud raspravljati o njoj

²⁴ MALAVET, P., A., *op.cit.*, str. 411.; *Insinuatio* (lat. uvući, unijeti) predstavlja upisivanje pravnog akta u sudske ili druge javne knjige, a u širem smislu, sastavljanje pismene isprave o nekom pravnom poslu. ROMAC, A., *op.cit.*, str. 151.

²⁵ MARGETIĆ, L., O javnoj vjeri i dispozitivnosti srednjovjekovnih isprava s osobitim obzirom na hrvatske primorske krajeve, Radovi Instituta za hrvatsku povijest, 4., 1973., str. 5.-7., 9.-11. i tamo navedena literatura; BARTULOVIĆ, Ž., Neki organi i službe prema Senjskom statutu iz godine 1388., Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu, Vol. 19 No. 1, 1992., str. 130; BARTULOVIĆ, Ž., Povijest prava i države, *op.cit.*, str. 52.

²⁶ MARGETIĆ, L., *op. cit.*, str. 15.-18. i tamo navedena literatura; BARTULOVIĆ, Neki organi..., *op.cit.*, str. 130.-131.

kao i o drugim dokazima te joj ne mora dati svoje povjerenje. Smrt pristava mogla se izbjeći prenošenjem njegove uloge na mlađu osobu dok dalje prenošenje vjerojatno ne bi bilo potrebno jer bi stranka u poslu bila zaštićena, npr. kod poslova s nekretninama dugogodišnjim posjedom. Pristav je sebi mogao odrediti zamjenika bez posebnog odobrenja vlasti. To ukazuje na elemente staroslavenskog i starohrvatskog prava, osjećaj da javna vlast pripada svakom članu zajednice.²⁷ Ovo potvrđuje rimsko-bizantsku tradiciju prema kojoj notar nema javnu vjeru sa slavensko-hrvatskom ustanovom pristava. Od XIII. st. pristav ustupa svoje mjesto općinskom službeniku – egzaminatoru, iako se još spominje, npr. u čl. 38., 39. i 41. Senjskog statuta iz 1388.²⁸

Prema Šufflayu egzaminator zamjenjuje kolegij notara, Strohal slikovito piše da je *sredstvo isisavanja pučana*, Kostrenčić da on nadzire materijalno i formalnopravnu stranu akta, za Baradu on je tumač, Beuc kako nadzire promet nekretnina i štiti posjedovne odnose, a Brandt da provjerava i ovjerava isprave. Analiza vodi prema Veneciji gdje se ta služba uvodi 1204., a potom se javlja u prvoj polovici XIII. st. na Rabu, u Zadru, Trogiru itd., tamo gdje je mletački utjecaj najjači. Prema mletačkom Tiepolovom statutu iz 1242. oni ovjeravaju: iskaze svjedoka u izvanparničnom postupku, uvjerenja o prijenosu vlasništva nad nekretninama, kao i isprave koje izdaje nepodijeljeni sin u obitelji, djece bez roditelja mladih od 18 godina, o osiguranju povećanog miraza, o zalaganju i darovanju nekretnina, izjave dužnika, razmatraju prigovore protiv otuđenja nekretnina, sudjeluju u postupku prodaje nekretnina i uvođenju u posjed, tj. ispituju materijalnopravnu stranu isprava, a na hrvatskim prostorima postaju službeni ovjervitelji isprava bez čijeg supotpisa isprava ne važi. Uz to, u Veneciji ovjeru obavljaju dva egzaminatora, a kod nas jedan. U Istri se umjesto domina pojavljuju *vicedomini*, a u Kotoru i Budvi *auditor* koji ispravu ovjerava sa sucem. To znači primjenu rimsko-bizantskog shvaćanja prema kojem notarska isprava ima dokaznu snagu, ali javnu vjeru dobiva tek kada je ovjeri javni službenik. No, dodatna ovjera usporava trgovačke odnose u komunama.²⁹

Razvojem dolazi do ograničavanja rada privatnih notara čiju ulogu preuzima komunalni službenik – kancelar koji ima javnu vjeru i vodi općinske knjige – knjige kancelara. U Senju je došlo do zanimljive pravne situacije jer se uz arhaičnog pristava pojavljuju egzaminatori i kancelar. Prema čl. 21. kancelar je jedini ovlašten sastavljač isprava, a tada je to bio *Nikola sin Dominika s Krka, javni notar na temelju carskog ovlaštenja, a sada službeni notar senjske općine (Nicolaus quondam Dominici de Vegla, publicum imperiali auctoritatae notarius et nunc comunis Segnie officialis iuratus)*. Je li on iskoristio svoj utjecaj dugogodišnjeg kancelara i osigurao svoj monopol izdavanja isprava i isključivu materijalnu dobit za njihovo sastavljanje, ostaje otvoreno pitanje. Sve do 1402. Statut ne spominje egzaminatore kada čl. 156. određuje izbor njih trojice. Tada kancelar gubi povlašten položaj i opet se pojavljuju notari. Možda je zbog potrebe izdavanja brojnih

²⁷ MARGETIĆ, L., *op. cit.*, str. 31.-48.; BARTULOVIĆ, Neki organi..., *op.cit.*, str. 131.; Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije (*Codex diplomaticus*), ur. SMIČIKLAS, T., knj. III, str. 234.-235. iz 1189. za slučaj kada pristav određuje sebi zamjenika.

²⁸ BARTULOVIĆ, Ž., Neka pitanja stvarnih i obveznih prava, Vinodolski zakon (1288.), Krčki i Senjski statut (1388.), Matica hrvatska – Ogranak Rijeka, Rijeka 1997., str. 129. i 163.; BARTULOVIĆ, Ž., Neka pitanja..., *op.cit.*, str. 131.

²⁹ MARGETIĆ, L., Funkcija i porijeklo službe egzaminatora u srednjovjekovnim komunama Hrvatskog primorja i Dalmacije, Starine JAZU, knj. 55., 1971., str. 191.-193., 203.-206.; BARTULOVIĆ, Ž., Neki organi..., *op.cit.*, str. 132.-133.

isprava u snažnoj trgovačkoj i pomorskoj senjskoj komuni praksa ukazivala da jedna osoba nije dovoljna za obavljanje službe pa dolazi do povratka na notare i egzaminatore.³⁰ Neke komune ograničavale su pravo sugrađanima da budu notari, npr. Statut Splita, Budve (čl. 65.) i Korčule (čl. 41.).³¹ Važan, nov doprinos istraživanju notarijata, osobito glagoljskih isprava dali su Botica i Galović, Ladić i Orbanic, ali zbog kratkoće prostora autori nisu u mogućnosti upustiti se u daljnju raspravu njihovih doprinosa.³²

U Senju je Crkva nezadovoljna monopolom kancelara što se zaključuje iz povlastice hrvatsko-ugarskog kralja Žigmunda Luksemburškog od 25. X. 1392. kojom Senjskom kaptolu dodjeljuje pravo uporabe kaptolskog pečata *da se on postavlja na isprave i bilo koja pisma koja se osnažuju snagom istog pečata i to na sudovima, posjedovnim parnicama, ugovorima, svjedočanstvima*. Kaptol je potvrđen kao vjerodostojno mjesto (*locus credibilis*) i te isprave nisu podlijezale ovjeri egzaminatora. Privilegij je potvrdio kralj Matijaš Korvin 1480.³³ Nakon

njega to je isto učinio car i kralj Ferdinand III. svojim dekretom iz god. 1647.³⁴ Zakonskim člankom 56. iz 1741. dekret je potvrđen. Kaptol je zbor svećenika u većim mjestima. U Hrvatskoj su najpoznatiji Zagrebački i Čazmanski kaptol.³⁵

Za Bachova neoapsolutizma dolazi do uvođenja modernog javnog bilježništva carskim patentom 1855. kada i kaptoli prestaju djelovati kao *loca credibilia*.³⁶

4. Javna vjera i karakteristike notarijata u povijesti Bosne i Hercegovine

Srednjovjekovno bosansko pravo bilo je nerazvijeno, te osim običajnog prava, vladarskih isprava, listina i međunarodnih ugovora kao izvora prava, nije poznavalo pisane zakone. Dok je europski razvijeni srednji vijek implementirao notarijat i notarsku ispravu koja dobiva značaj javne isprave (*fides publica*) bosansko srednjovjekovno pravo nije moglo odgovoriti izazovima srednjovjekovne europske pravne misli. Institut pristava obrađuje Jalimam u članku „Pristav i knežak u sudskoj, pravosudnoj i društvenoj strukturi Bosne i Hercegovine“, te navodi kako se u srednjovjekovnoj Bosni u svakoj

³⁰ BARTULOVIĆ, Ž., Neki organi..., *op.cit.*, str. 133.-134.

³¹ MAŽURANIĆ, V., *op.cit.*, str. 756.

³² BOTICA, I., GALOVIĆ, T., Hrvatskoglagoljski notarijat u europskom kontekstu, u Hrvatskog glagoljaštvo u europskom okružju, Zbornik radova Međunarodnog znanstvenog skupa povodom 110. obljetnice Staroslavenske akademije i 60. obljetnice Staroslavenskog instituta, ur. STIPČEVIĆ, B., POŽAR, V., S., F., Staroslavenski institut, Zagreb 2015., str. 115.-143. Spomenimo i prilog koji su priredili LADIĆ, Z., ORBANIC, E., Istarski bilježnici I, Labinski bilježnici sv. 1, Notarska knjiga Bartolomeja Gervazija 1525.-1550. Pazin: Državni arhiv u Pazinu; HJK Javnobilježnički zbor Istarske županije, 2008.

³³ GULIN, A., Kraljevski privilegij hrvatskim kaptolima, Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu, Vol. 41 No.1., 2014. str. 207. i 208.

³⁴ *Loc.cit.*

³⁵ Usp. GULIN, A., *op.cit.*, str. 207. i 208.; BARTULOVIĆ, Ž., Neki organi..., *op.cit.*, str. 134. i tamo navedeni izvori; BARTULOVIĆ, Ž., Povijest hrvatskog prava i države, kompendij za interenu uporabu, Pravni fakultet Rijeka, Rijeka 2008., str. 25.-26.; SIROTKOVIĆ, H., MARGETIĆ, L., Povijest država i prava naroda SFR Jugoslavije, Školska knjiga, Zagreb 1988., str. 67.; BEUC, I., Povijest država i prava na području SFRJ, Pravni fakultet Zagreb, RO Zrinski Čakovec, Zagreb, 1988., str. 284.-285.

³⁶ BARTULOVIĆ, Ž., Povijest hrvatskog..., *op.cit.*, str. 41.; *Bilježnik, javni u RJEČNIK historije...*, *op.cit.*, str. 102.

poroti određuje izvršni službenik suda (*pristav, knežak, riverius, famulus*) čiji izvještaj uživa javnu vjeru i dokaz o svemu što se odigralo na porotnom suđenju.³⁷ Za vrijeme Osmanskog carstva u Bosni i Hercegovini (1463.-1878.) šerijatsko pravo utemeljeno na Kuranu, uz svjetovne propise sultana (*urf*), temelj je državnog i pravnog uređenja. Ako se usporede ingerencije današnjeg notarijata, pravne poslove tada obavlja kadija, koji je istovremeno i sudac. Kadijine odluke kronološki su se unosile u knjigu pravnih poslova (*sidžil*). Etimološki, turska riječ *sidžil* (*sicill*) svoje porijeklo izvodi od latinske riječi *sigillum* (pečat), a u turski jezik je ušla preko arapskog jezika.³⁸ Primjer pravnog izvora tog doba *sidžil* je mostarskog kadije koji sadrži brojne pravne poslove iz oblasti obiteljskog, nasljednog i stvarnog prava utemeljene na šerijatskom pravu. Navedimo primjer: Š3 – *Registracija zaloga* (Povod pisanju dokumenta) je ovo: *Zimija Sladoje, sin Jurja, iz sela Hrasna, pristupio je časnom šerijatskom sudu i u prisutnosti Osmana-čauša iz Mostara dao ovu izjavu: „Ja sam uzeo u zajam 2.730 akči od spomenutog Osman-čauša i spomenutom Osman – čaušu u zalog dao svoju stoku, emlak i akart dok ne isplatim dug.“ Pošto je spomenuti Osman- čelebi u njegovoj prisutnosti potvrdio (njegove navode), na traženje upisano je što se dogodilo spomenutog datuma. Šuhud-ul-bal: Mehmed-beg, Mustafa čehaja, Ibrahim – baša, Mustafa – čelebi, Vučjak, Mahmud-baša, Osman – baša i Mustafa-čelebi.*³⁹

Pravni sustav u Bosni i Hercegovini u doba austrougarske uprave 1878.-1918. bio je složen, spoj elemenata osmanskog poretka koji nisu bili protivni općim načelima, jednakosti građana i drugim principima austrougarskog pravnog poretka.⁴⁰ Moguću pravnu nesigurnost austrougarska vlast otklanjala je živom normativnom djelatnošću i implementiranjem nekih austrijskih zakona koji su s više ili manje uspjeha zaživjeli u pravnom poretku Bosne i Hercegovine. Primjer je i austrijski Zakon o notarima iz 1871.,⁴¹ koji je bio simbioza različitih pravnih utjecaja, primarno njemačkog i francuskog tipa latinskog notarijata. Notari su bili osobe postavljene od strane države koje u skladu sa zakonom bilježe i izdaju javne isprave o pravnim poslovima, izjavama i činjenicama iz kojih se izvode prava, nadležne za čuvanje isprava koje im stranke povjere.⁴² Zakon, prema mišljenju pravnih stručnjaka, nije ostavio vidljiviji trag u pravnom sustavu tadašnje Bosne i Hercegovine.⁴³

³⁷ JALIMAM, S., *Pristav i knežak u sudskoj, pravosudnoj i društvenoj strukturi srednjovjekovne Bosne i Hercegovine*, dostupno na: <file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/01.pdf> (20.4.2023).

³⁸ *Sidžil mostarskog kadije 1632. – 1634., prijevod sa staroturskog, uvod i bilješke MUJIĆ, M., A., IKRO Prva književna komuna, Tiskarna Tone i Tomšić, Ljubljana, 1987., str. 7.*

³⁹ *Ibid.*, str. 19.

⁴⁰ IMAMOVIĆ, M., *Historija države i prava Bosne i Hercegovine*, Magistrat, Sarajevo, 2003.; Postojalo je pet izvora prava: a) zakoni, uredbе naredbe i drugi akti koje je zajednička vlada propisivala za BiH, te odluke vrhovnog suda u Sarajevu od načelnog značaja; b) osmansko pravo i propisi islama ukoliko su stvarno stupili u život (propisi šerijata su reguliraju obiteljske, nasljedne, vakufsko-mearefske i vjerske poslove i odnose muslimanskog stanovništva), recipirano tanzimatsko zakonodavstvo u oblasti zemljišnog vlasništva, agrara i općenito imovinskih odnosa; c) kanonsko pravo pravoslavne i katoličke crkve i bračno pravo Židova; d) običajno pravo modificirano pod utjecajem ugarsko-osmanskog i mletačkog prava; e) kao pomoćni izvor sudovima austrijski OGZ. *Ibid.*, str. 224.

⁴¹ *Gesetz vom 25. Jul 1871. Betreffend die Einführung einer neuen Notariatsordnung, Reichsgesetzblatt, StF: RGBI. Nr. 75/1871.*, (dalje u tekstu: Zakon o notarima iz 1871.)

⁴² Čl. 1. Zakona o notarima iz 1871.

⁴³ BIKIĆ, E., *et. al., op.cit.*, str. 7.

U novoj državi, Kraljevini SHS/Jugoslaviji postojalo je šest pravnih područja s različitim pravnim, ali i povijesnim, gospodarskim, kulturnim i vjerskim nasljeđem, a jedno od njih bilo je bosansko-hercegovačko područje.⁴⁴ Uvođenjem Šestosiječanjske diktature kralja Aleksandra u okviru reformi pravnog sustava i pravosuđa donesen je *Zakon o javnim beležnicima Kraljevine Jugoslavije* 1930.⁴⁵ Zakon je stupio na snagu na područjima vrhovnih sudova Zagreba, Splita, Ljubljane, Novog Sada i Sarajeva što je bio veliki iskorak budući da institucija notara do tada nije postojala na području današnje Bosne i Hercegovine.⁴⁶

Zakon je uveo latinski tip notarijata prema kojem javne bilježnike postavlja državna vlast i daje im karakter osobe od javnog povjerenja, a oni sastavljaju i otpravljaju javne isprave o pravnim poslovima, izjavama i činjenicama, te primaju isprave radi čuvanja, a po nalogu sudova ili drugih javnih vlasti provode postupke koji im se po zakonu mogu povjeriti.⁴⁷ Isprave koje sastavi javni bilježnik imaju svojstvo javne isprave.⁴⁸ Imali su ovlaštenje nadležne državne vlasti za sastavljanje javnih isprava, ovjere potpisa, prijepisa, prijevoda, primanja u depozit novca i vrijednosnih papira. Sud je mogao povjeriti javnom bilježniku provođenje ostavinske rasprave, pojedine radnje u stečajnom, izvršnom i izvanparničnom postupku. U određenim slučajevima imali su pravo zastupanja pred sudom.⁴⁹

Notarijat je ukinut u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj već u travnju 1941.⁵⁰ Nesklonost zadržavanju institucije notara pokazala je i nova, komunistička vlast. Predsjedništvo AVNOJ-a u studenom 1944. donijelo je odluku o ukidanju notara i notarskih komora pri čemu su svi poslovi prešli u nadležnost narodnih sudova.⁵¹

5. Javna vjera i karakteristike notarskih isprava u suvremenom pravnom sustavu Bosne i Hercegovine

Različiti su državnopravni razlozi za uvođenje instituta notarijata, može se govoriti o rasterećenju sudova od poslova povjerenih notarima, jačanju ekonomske aktivnosti ili ideji da se poslovi sastavljanja i ovjere isprava povjere posebnoj neovisnoj službi u okviru jedinstvenog pravnog sustava, zaobilazeći sudove i izvršnu vlast kao i ideja pravne

⁴⁴ Postojala su ova pravna područja: 1) Hrvatsko-slavonsko (vrhovni sud je Stol sedmorice, Odjeljenje A u Zagrebu), 2. Dalmatinsko-slovensko (Stol sedmorice, Odjeljenje B u Zagrebu), 3. Vojvodina, Međimurje i Prekomurje (Kasacijski sud, Odjeljenje B u Novom Sadu), 4. Bosansko-hercegovačko (Vrhovni sud u Sarajevu), 5. Srbija (Kasacijski sud u Beogradu) i 6. Crna Gora (Veliki sud u Podgorici). BARTULOVIĆ, Ž., *Povijest...*, *op.cit.*, str. 100.-101.

⁴⁵ *Zakon o javnim beležnicima*, Službene novine Kraljevine Jugoslavije, br. 220 od 26. 09. 1930.

⁴⁶ Institucija javnog bilježništva postojala je na područjima koji su se na nalazila na području bivše Austro-Ugarske s iznimkom Bosne i Hercegovine, na apelacijskim područjima Zagreba, Ljubljane, Novog Sada; KREŠIĆ, M., *Zakon o javnim beležnicima Kraljevine Jugoslavije iz 1930.: sudjelovanje javnog bilježnika u ostavinskom postupku – iskustva iz prošlosti*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 63, br. 2, 2013., str. 357.

⁴⁷ Čl. 1. *Zakona o javnim beležnicima Kraljevine Jugoslavije*.

⁴⁸ Čl. 2. *Zakona o javnim beležnicima Kraljevine Jugoslavije*.

⁴⁹ *Bilježnik, javni* u RJEČNIK, *op.cit.*, str. 102; *Javno beležništvo* u *Pravna enciklopedija*, sv. 1, Savremena administracija, Beograd 1989., str. 568.

⁵⁰ *Zakon o ukidanju javnog bilježništva iz 1941.*, Narodne novine br. 21/1941.

⁵¹ Službeni list DFJ 1945., knj. 1., br. 11.

sigurnosti koja je inkorporirana u instituciju notara.⁵²

U socijalističkoj Jugoslaviji poslove notara preuzeli su dijelom sudovi i tijela javne uprave i najviše odvjetnici, a takvo stanje zadržalo se u Bosni i Hercegovini i nakon raspada SFRJ. Donošenjem Zakona o notarima Federacije Bosne i Hercegovine,⁵³ Zakona o notarima Republike Srpske⁵⁴ i Zakona o notarima Brčko distrikta Bosne i Hercegovine⁵⁵ vrši se pravna reforma na području instituta notarijata. Nadležnost notara u Bosni i Hercegovini uređuju entitetski, odnosno ZNBD i dijelom zakoni koji uređuju posebne pravne oblasti.⁵⁶ Od uvođenja notarijata u pravni sustav Bosne i Hercegovine on je prolazio svojevrzni društveni kritičizam, a najviše se spočitavala činjenica da se uveo sustav koji je malo rasprostranjen, ne vodeći računa da je latinski notarijat rasprostranjen diljem svijeta, iako Sjeverna Amerika čini izuzetak.⁵⁷

Od uvođenja notarijata u pravni sustav Bosne i Hercegovine ovu instituciju su optećivali brojni problemi, osobito spor o nadležnosti s odvjetništvom. Bosna i Hercegovina je donošenjem ovih zakona potvrdila da pripada suvremenim svjetskim pravnim sustavima. Prema navedenim zakonima, notarijat predstavlja javnu službu koju obavljaju notari kao samostalni i nezavisni nositelji službe.⁵⁸ Jednu od najvažnijih karakteristika u postizanju pravne sigurnosti, ali i efikasnosti pravnog prometa predstavlja činjenica da se notarskim ispravama jamči karakter javne isprave koje uživaju javnu vjeru (*fides publica*).

Važan je kriterij podjele isprava na javne i privatne. U pravnom sustavu Federacije Bosne i Hercegovine, sukladno čl. 132. Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, javna isprava je isprava koju je u propisanom obliku izdao organ vlasti u granicama svoje nadležnosti, te isprava koju je u takvom obliku izdala pravna ili fizička osoba u vršenju javnog ovlaštenja koje joj je povjereno zakonom ili propisom zasnovanim na zakonu.⁵⁹ Da bi isprava ispunjavala kriterij javne isprave potrebno je kumulativno ispunjenje pretpostavki, da je sastavljena u propisanom obliku i da je državni organ izdaje u granicama svoje nadležnosti.⁶⁰ Sukladno pojmovnom određenju javnih

⁵² KNEŽIĆ-POPOVIĆ, D., Notar kao činilac pravne sigurnosti – suvremeni aspekti, 6. Naučni skup sa međunarodnim učešćem, Univerzitet Sinergija, Bijeljina 2010., str. 513.-521., dostupno na: <https://singipedia.singidunum.ac.rs/izdanje/40575-notar-kao-cinilac-pravne-sigurnosti-savremeni-aspekti> (23. 3. 2023.)

⁵³ *Zakon o notarima*, Službene novine FBiH, br. 45/2002 i 30/2016 - odluka US, (dalje: ZN-FBIH).

⁵⁴ *Zakon o notarima Republike Srpske*, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 86/2004, 2/2005, 74/2005, 76/2005 - ispr., 91/2006, 37/2007, 74/2007 - odluka US, 50/2010, 78/2011, 20/2014, 68/2017, 113/2018 - odluka US i 82/2019 (dalje: ZNRS).

⁵⁵ *Zakon o notarima Brčko Distrikta BiH*, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 9/2003 i 17/2006 (dalje: ZNBD).

⁵⁶ ŠEGO – MARIĆ, I., *Europska tradicija notarijata i Bosne i Hercegovina*, Zbornik radova aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, br. 17. Mostar, 2019. str. 374.

⁵⁷ SEGER, C., *op.cit.*, str. 21.

⁵⁸ Čl. 2. ZNFBiH: „Služba notara je javna služba koju obavljaju notari, koji su samostalni i nezavisni nosioci te službe“; Čl. 2. st. 1. ZNRS: „Služba notara je javna služba koju obavljaju notari, koji su samostalni i nezavisni nosioci te službe“; Čl. 2. ZNBD: „Služba notara je javna služba koju obavljaju notari, koji su samostalni i nezavisni nosioci te službe“.

⁵⁹ Čl. 132. *Zakon o parničnom postupku*, Službene novine Federacije BiH, br. 53/03, 73/05, 19/06, 98/15 (dalje: ZPPFBiH).

⁶⁰ ČIZMIĆ, J., *Isprave kao dokazno sredstvo u parničnom postupku*, Zbornik radova Aktual-

isprava, notarske isprave s javnim karakterom su sve isprave notara, koje on sačinu djelujući okviru svoje nadležnosti, preciznije to su isprave nastale notarskom obradom, notarske ovjere i notarske potvrde.⁶¹ Sumirajući važnost isprava koje uživaju javnu vjeru i javni karakter od višestruke su koristi za efikasnost pravnog prometa i sigurnost, posebice ukoliko se ima u vidu njihovo djelovanje i dokazna snaga jer se za takve isprave uvijek pretpostavlja da su istinite. Radi se o oborivoj zakonskoj pretpostavci pa čl. 132., st. 3 ZPPFBiH određuje dopuštenost dokazivanja da su u javnoj ispravi neistinito utvrđene činjenice ili da je isprava nepravilno sastavljena.⁶²

Vršeći javnu funkciju i priznajući njihovim ispravama *fides publicu* notari su na području Bosne i Hercegovine značajno doprinijeli povećanju pravne sigurnosti, efikasnosti pravnog prometa, rasterećenju sudstva, kao i ubrzanju zaštiti prava građana. Institut notarijata faktički započinje s vršenjem svoje službe u Federaciji Bosne i Hercegovine 04. svibnja 2007., na području Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine 03. prosinca 2007., a na području Republike Srpske 11. ožujka 2008. godine.⁶³ U posljednjih šestnaest godina na teritoriju entiteta Federacije Bosne i Hercegovine nadležnost notara bila je izložena polemiziranju, uže i šire stručne i znanstvene javnosti.

Člankom 73. Zakona o notarima uvodi se obveza sastavljanja ugovora koji za predmet imaju promet nekretninama u formi notarski obrađene isprave. Ukoliko ugovori ne ispunjavaju ovaj uvjet ne proizvode pravne učinke, što je odvjetnicima uskratilo pravo na njihovo sastavljanje. Sukladno odlukama Ustavnog suda FBiH br.U-15/10 od 2. 12. 2015. i U-22/16 od 6. 3. 2019., odredbe Zakona o notarima koje se odnose na notarsku obradu isprava (a time i Zakona o stvarnim pravima FBiH, Zakona o zemljišnim knjigama FBiH, Zakona o nasljeđivanju FBiH, Zakona o upisu pravnih osoba u registar FBiH) proglašene su neustavnima.

No, Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine, odlučujući o zahtjevu Općinskog suda u Sarajevu za rješavanje spornog pravnog pitanja, 08. prosinca 2022. donio je odluku kojom se usvaja zahtjev Općinskog suda u Sarajevu za rješavanje spornog pravnog pitanja te usvojio pravno shvaćanje da potpisi ugovarača na ugovorima o prijenosu prava na nekretninama moraju biti ovjereni, bilo od strane notara, bilo od strane suda kao uvjet punovažnosti za upis u zemljišne knjige.⁶⁴ Ovo pravno shvaćanje Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine nije samo po sebi izmijenilo navedene neustavne odredbe citiranih zakona, ali možemo ga okarakterizirati kao svojevrsni vid rada na jačanju pravne sigurnosti i popunjavanju pravne praznine nastale odlukama Ustavnog suda Federacije BiH br. U – 15/10 od 2. 12. 2015.⁶⁵ i U – 22/16 od 6. 3. 2019.⁶⁶

nosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, br. 18, Mostar 2021., str. 13.

⁶¹ Čl. 4. ZNFBiH: „Notarske isprave su javne isprave i važe kod svih organa vlasti, pravnih lica i drugih institucija nezavisno od toga od kojeg su notara izdate. Notarski obrađene isprave, koje je notar sačinio u granicama svojih službenih ovlaštenja u propisanoj formi, imaju punu dokaznu snagu javne isprave o izjavama danim pred notarom. Notarske ovjere i potvrde imaju dokaznu snagu javne isprave o činjenicama o kojima se u njima svjedoči. Dopušteno je dokazivati da je izjava netočna notarski obrađena, odnosno da su posvjedočene činjenice netočne. „ Slično čl. 4. ZNRS i čl.4 ZNBD.

⁶² Čl. 132., st. 3. ZPPFBiH.

⁶³ MORAIT, A., Odgovornost notara za prouzrokovanje štete, Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, Zenica, 22/2018., str. 139.

⁶⁴ Odluka Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine: 70 0 Dn 00961022 Spp od 8. 12. 2022.

⁶⁵ Ustavni sud Federacije Bosne i Hercegovine, odluka br.: U-15/10 Sarajevo, 02. 12. 2015.

⁶⁶ Ustavni sud Federacije Bosne i Hercegovine, odluka br.: U – 22/16 od 6. 3. 2019.

Zaključak

Od *tabelliona* u rimskom dobu, preko bizantskih rješenja, langobardske i franačke pravne misli, do hrvatske srednjovjekovne prakse, u znanosti se često postavljalo pitanje treba li javne službenike smatrati osobama čiji akti uživaju *fides publicu* ili njihove isprave dobivaju snagu javne vjere tek ovjerom. Različita rješenja nalazimo u različitim pravnim sustavima i porecima. Upravo ova pitanja najbolje razrješava institut notarijata koji kroz svoj dugi povijesni razvoj *fides publicu* presumira kao temelj i osnovnu karakteristiku ove službe. Notarijat je bitan institut koji vodi većoj pravnoj sigurnosti, pomaže zaštiti javnih i građanskih interesa i prava, doprinosi rasterećenju pravosudnog sustava, te postoji kako u europsko-kontinentalnom tako i anglosaksonskom pravnom sustavu.

Na srednjovjekovnim hrvatskim prostorima, osobito jadranskoj obali notari nisu bili javni službenici i njihove isprave nisu uživale javnu vjeru. U ispravama se navode svjedoci koji će dokazati navedene pravne činjenice, a javnu vjeru uživa pristav, arhaična ustanova slavensko-hrvatskog prava. Pristav kao službeni svjedok imenovan je od javne vlasti komune koji svoja saznanja može prenijeti na treću osobu kao nasljednika. Pod utjecajem Venecije javlja se egzaminator koji provjerava sadržaj, a u Dalmaciji evoluirao u komunalnog ovjeravatelja notarskih isprava dok se u Istri naziva *vicedominus*. Osobito je zanimljiv primjer Senja u XIV. st u kojem se u isto vrijeme spominje arhaičan pristav, kancelar i egzaminatori. Kancelar u Senju evoluirao u komunalnog službenika koji ima monopol sastavljanja isprava koje uživaju javnu vjeru. No, u Senju se pojavljuje i kaptol koji dobiva kraljev privilegij sastavljanja isprava koje ne podliježu ovjeri egzaminatora.

Za razliku od rješenja koja su bila karakteristična za hrvatske srednjovjekovne prostore, bosansko srednjovjekovno pravo nije moglo odgovoriti izazovima koje je namećala srednjoeuropska pravna misao. Ipak, kroz komplicirani državnopravni razvitak Bosne i Hercegovine tradiciju notarijata možemo pratiti od razdoblja austrougarske uprave, kada Bosna i Hercegovina postaje dijelom obitelji europsko-kontinentalnog pravnog sustava. Razvoj notarijata uslijedio je i u Kraljevini Jugoslaviji i kao takav bio na snazi sve do 1941. godine kada je ukinut. Nesklonost zadržavanju institucije notara pokazala je i komunistička vlast. Pravnim reformama suvremene Bosne i Hercegovine implementira se tradicija latinskog tipa notarijata, u okviru kojeg notari kao javni službenici uživaju *fides publicu* i čije isprave imaju karakter javne vjere.

Različiti su razlozi uvođenja notarijata u pravni sustav i postoje razni prijedori o potrebi uvođenja istoga. Ideja pravne sigurnosti koja je inkorporirana u instituciju notarijata mora biti intencija kojoj svaki pravni poredak treba težiti.

Željko BARTULOVIĆ, *PhD.*, Full Professor,
University of Rijeka,
Faculty of Law zeljko@pravri.hr

Ivona ŠEGO – MARIĆ, *PhD.*, Associate Professor
University of Mostar,
Faculty of Law, ivona.sego-maric@pf.sum.ba

Ivana MARUŠIĆ, *LLM.*, Teaching assistant,
University of Mostar,
Faculty of Law, PhD student at Faculty of Law, University of Mostar,
ivana.marusic@pf.sum.ba

PUBLIC FAITH AND CHARACTER OF NOTARY DOCUMENTS - TRADITION AND MODERN NOTARY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary: In this paper, authors analyze the role of tabellion in the Roman era and later Byzantine solutions, the appearance of notaries (tabularia) in the Lombard and Frankish legal systems and the notary in Croatian medieval statutes and practice. In particular authors analyze the question of whether notaries should be considered public officials, persons whose acts enjoyed public faith (fides publica) or drew up documents that received public faith through verification by examiners and vice-dominos. The role of medieval church chapters as places whose documents enjoyed public faith, the probative power of documents and the role of a bailiff - a private person appointed as a witness to a legal transaction by the public authority - is also considered. It is concluded that notarial documents in Croatian areas received public trust only with the certification of an examiner or vice-domino. This points to the influence of the Roman-Byzantine tradition and Croatian, i.e. Slavic law through the institution of bailiffs.

In Bosnia and Herzegovina, the Law on Notaries of the Federation of Bosnia and Herzegovina (2002) introduced the tradition of the Latin notary into the legal system. The notary is one of the most important institutes of modern law, which does not have a long tradition in Bosnia and Herzegovina. With the adoption of entity laws and the Law on notaries of Brčko District, the tradition of Latin notary is being implemented in Bosnia and Herzegovina, which made the public faith and character of notaries in Bosnia and Herzegovina an important tool in the transitional approach to the European standards of providing legal services.

Keywords: tabellio, notary, bailiff, public faith, Bosnia and Herzegovina,